

Stymulacja językowa najmłodszych

Współczesne czasy to era komputerów, internetu i technik wirtualnych. Kontakty międzyludzkie nadal jednak opierają się na elementarnych podstawach komunikacji, na które składają się: mówienie, rozumienie, tekst i język (Milewski 1972, Malczewski 1993). Troska o prawidłowy rozwój mowy najmłodszego pokolenia jest istotna nie tylko z racji potrzeby nawiązywania kontaktów z innymi ludźmi, lecz również dla pełnego i globalnego rozwoju przyszłej dorosłej jednostki.

Mowa dziecka rozwija się prawidłowo, gdy jego sprawność ruchowa przebiega bez zakłóceń. Poszczególnym okresom kształtowania się mowy towarzyszy odpowiedni rozwój ruchowy. Roczne dziecko stawia pierwsze niepewne kroki i wypowiada proste słowa ze zrozumieniem. Dwulatek wchodzi i schodzi po schodach, dostawiając nogę na każdym stopniu, a jego słownik zawiera ponad 50 wyrazów (Lenneberg 1980).

Jednym z istotnych zadań logopedii jest **profilaktyka logopedyczna** (Minczakiewicz 1997), czyli **dbałość o prawidłowy rozwój mowy**

od momentu narodzin dziecka. Spada ona kolejno na barki rodziców czy opiekunów, następnie instytucji zajmujących się wychowywaniem i kształceniem dziecka, zaczynając od żłobków, kończąc na klasach nauczania zintegrowanego w sześcioklasowych szkołach podstawowych. Uświadomieni rodzice i dobrze przygotowani nauczyciele, rozwijając sprawność językową ucznia, pozytywnie wpływają na kształtowanie się jego mowy. Oddziaływania te pozwalają zminimalizować intencjonalne oddziaływania logopedyczne w stosunku do przypadków przekraczających artykulacyjną normę rozwojową (Jastrzębowska 2003).

Dlatego też **ważne i celowe jest propagowanie, a w konsekwencji prowadzenie różnorodnych ćwiczeń stymulujących rozwój mowy małego dziecka** (Mystkowska 1959, Bartkowska 1968, Holyńska 1978, Sachajska 1981, Demel 1994, Emiluta-Rozya 1994, Chmielewska 1995, Nowak 1995, Morkowska 1998, Franczyk, Krajewska 2002). Dzięki prostej i zabawowej formie, mogą być one prowadzone także w domu przez rodziców, jak i innych starszych członków rodziny, z pożytkiem dla wszystkich współuczestniczących w zajęciach.

Systematyczne dawki ćwiczeń przygotowujące do prawidłowego wypowiadania wzorcowych głosek języka polskiego, winny przebiegać dwutorowo. **Z jednej strony powinny stanowić klasyczny trening mowny. Z drugiej strony należy pamiętać o umiejętnym wplataniu elementów ruchu całego ciała wraz z usprawnianiem małej motoryki.** Przykładami ćwiczeń bezpośrednio dotyczących czynności mówienia są: terapia oddychania, usprawnianie narządów mownych, recytacje z elementami dźwiękonaśladowczymi, zabawy i czynności codzienne poparte słowem, czytanie i opowiadanie bajek. Powiązanie mowy z ruchem ma miejsce podczas: zabaw paluszkowych, wylizaniek, deklamowaniu wierszy z obrazowaniem ich ruchami ciała albo symbolami graficznymi.

Stymulowanie językowe dzieci propagowane już w łonie matki (Komas-Biela 1993, Dołęga 2003) oparte na słowie i wspomaganie ruchem fizycznym sprzyja prawidłowym kontaktom werbalnym, gdzie wymowa mówiącego jest wyrazista, czysta brzmieniowo, bez naleciałości gwarowych oraz nieprawidłowości realizacji fonetyczno fonologicznych.

Bibliografia

- Bartkowska T., 1968: Rozwój mowy dziecka przedszkolnego jako wynik oddziaływań wychowawczych rodziny i przedszkola, Warszawa.
Bogdanowicz M., 1991: Ćwiczenia Hany Tymichowej usprawniające technikę rysowania i pisania, Gdańsk.
Chmielewska E., 1995: Zabawy logopedyczne i nie tylko, Kielce.
Demel G., 1994: Minimum logopedyczne nauczyciela przedszkola, Warszawa.
Dołęga Z., 2003: Promowanie rozwoju mowy w okresie dzieciństwa prawidłowości rozwoju, diagnozowanie i profilaktyka, Katowice.
Emiluta-Rozya D., 1994: Wspomaganie rozwoju mowy dzieci w wieku przedszkolnym, Warszawa.
Franczyk A., Krajewska K., 2002: Program psychostymulacji dzieci w wieku przedszkolnym z deficytami i zaburzeniami rozwoju, Kraków.
Gruszczak-Kolczyńska E., 2000: Wspomaganie rozwoju umysłowego trzylatków i dzieci starszych wolniej rozwijających się, Warszawa.
Holyńska B., 1978: Zabawy rozwijające małe dziecko, Warszawa.
Jastrzębowska G., 2003: Diagnostyka i terapia opóźnionego rozwoju mowy, [w:] Logopedia pytania i odpowiedzi, red. T. Gałkowski, G. Jastrzębowska, Opole, s. 346-363.
Kania J. T., 2001: Szkice logopedyczne, Lublin.
Komas-Biela D., 1993: Prenatalne uwarunkowania rozwoju mowy, [w:] Opieka logopedyczna od poczęcia, red. B. Rocławski, Gdańsk, s. 13-23.
Kozłowska K., 1998: Wady wymowy możemy usunąć, Kielce.
Lenneberg E., 1980: Język w kontekście rozwoju i dojrzewania, [w:] Badania nad rozwojem języka dziecka, red. G.W. Shugar, M. Smoczyńska, Warszawa, s. 203-231.
Malczewski J., 1993: Szkolny słownik nauki o języku, Warszawa.
Michalak-Widera I., 2002: Śmieszne minki dla chłopczyka i dziewczynki. Ćwiczenia usprawniające mowę, Katowice.

Michalak-Widera I., Węsierska K., 2001: Aby nasze dzieci mówiły pięknie. Program terapii stymulującej nabywanie mowy przez dzieci prawidłowo rozwijające się, jak i te, u których rozwój przebiega nieharmonijnie, Katowice.

Milewski T., 1972: Językoznawstwo, Warszawa.
Minczakiewicz E. M., 1997: Mowa rozwój zaburzenia terapia, Kraków.

Milewski T., 1972: Językoznawstwo, Warszawa.

Minczakiewicz E. M., 1998: Gdy u dziecka rozpoznano zespół Downa, Kraków.

Morkowska E., 1998: Ćwiczenia logopedyczne dla dzieci, Warszawa.

Mystkowska H., 1959: Kształcenie wymowy dzieci w przedszkolu, Warszawa.

Nowak J., 1995: Ćwiczenia usprawniające mowę u dzieci w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym, Bydgoszcz.

Pilecey W. i J., 2001: Kształtowanie umiejętności społecznych, [w:] Stymulacja psychoruchowego rozwoju dzieci o obniżonej sprawności umysłowej, red. W. J. Pilecey, Kraków, s.197-224.

Rocławski B., 1986: Poradnik fonetyczny dla nauczycieli, Warszawa.

Sachajska E., 1987: Uczy my poprawnie wymowy, Warszawa.

Skorek E. M., 2001: Oblicza wad wymowy, Warszawa.

Stodownik-Rycaj E., 2000: O mowie dziecka. Jak zapobiegać powstawaniu nieprawidłowości w jej rozwoju, Warszawa.

Spalek E., Pechowicz-Kulakowska 1996, Kania 2001, Skorek 2001, Michalak-Widera 2002).

Steco E., 1996: Zaburzenia mowy u dzieci - wczesne rozpoznawanie i postępowanie logopedyczne, Warszawa.

Szumanówna W., 1991: Rysowane wierszyki, Warszawa.

Trawińska H., 1988: Zabawy rozwijające dla małych dzieci, Warszawa.

Zaleski T., 1992: Opóźniony rozwój mowy, Warszawa.

Trening oddechowy

Oddychanie jest naturalną i prawidłową, tj. przeponową czynnością fizjologiczną w okresie niemowlęcym. Wraz z przybieraniem postawy pionowej u dzieci następują zmiany toru oddychania niekorzystne dla mowy (Dołęga 2003). Dzięki odpowiednim ćwiczeniom (Rocławski 1986, Sachajska 1987, Emiluta-Rozya 1994, Franczyk, Krajewska 2002) następuje: udrożnienie prawidłowego typu oddychania, racjonalne zużycie powietrza podczas mówienia i wydłużenie fazy wydechowej (Sachajska 1987).

Usprawnianie narządów mownych

Niektóre elementy aparatu głosowo-artykulacyjnego, tzn. język, wargi, żuchwa i podniebienie miękkie muszą wykonywać precyzyjne i szybkie ruchy, wtedy mowa będzie płynna i czysta brzmieniowo. Trening narządów jest wstępem do późniejszego sprawnego ich ułożenia podczas wypowiadania poszczególnych dźwięków, wyrazów, zdań i dłuższych wypowiedzi. Prawidłowe tempo mówienia u najmłodszych spowalnia słaba sprawność narządów artykulacyjnych, dlatego też istotne jest ich usprawnienie (Emiluta-Rozya 1994, Spalek, Pechowicz-Kulakowska 1996, Kania 2001, Skorek 2001, Michalak-Widera 2002).

Onomatopeje

Zleksykalizowane twory językowe (Słodownik-Rycaj 2000), czyli onomatopeje zastępują pierwsze wyrazy małego dziecka i pozwalają na kontakty werbalne z osobami z najbliższego otoczenia. Stanowią one także sylaby tworzące późniejsze słowa. Wszelkie werbalizowane zabawy z najmłodszymi oparte na wyrazach dźwiękonaśladowczych (Sachajska 1987, Minczakiewicz 1997, Kozłowska 1998) odgrywają ważną rolę w kształtowaniu mowy dzieci.

Werbalizacja codziennych czynności

Wychowywanie najmłodszych w *świecie ciszy*, tj. poprzez ograniczanie do niezbędnego minimum kontaktów słownych powoduje, iż ich rozwój intelektualny ulega zubożeniu (Sawa 1990, Zaleski 1992). Dziecko uczy się mówić poprzez naśladowanie, trzeba więc wielu bodźców słownych dla późniejszej bogatej leksyki. Nazywanie wykonywanych czynności, desygnatów, czy emocji (Emiluta-Rozya 1994, Minczakiewicz 1997, Franczyk A., Krajewska K., 2002, Stecko 1996) pomaga w poznawaniu świata nie tylko dzieciom prawidłowo rozwijającym się lecz także maluchom, u których rozwój przebiega nieharmonijnie (Michalak-Widera, Węsierska 2001).

Czytanie i opowiadanie

Propagowanie codziennego czytania dzieciom jest cenną inicjatywą, wspomagającą globalny rozwój najmłodszego pokolenia. Zastępowanie obrazu telewizyjnego lub komputerowego żywym słowem wspiera i stymuluje rozwój werbalnej komunikacji interpersonalnej (Pilecey 2001). Czytanie i opowiadanie dzieciom wzbogaca ich słownictwo, rozwija wyobraźnię i wdraża do późniejszego samodzielnego czytania (Sachajska 1987, Michalak-Widera, Węsierska 2001).

**Iwona Michalak-Widera
Katowice**

WCZESNA STYMULACJA JĘZYKOWA

MOWA + RUCH

Ćwiczenia grafomotoryczne

Dzięki treningowi małej motoryki następuje usprawnienie precyzyjnych ruchów ręki niezbędnych do nauki pisania (Bogdanowicz 1991). Ćwiczenia koordynacji wzrokowo-ruchowej u dzieci najmłodszych należy rozpocząć od ćwiczeń palców i dłoni (Franczyk, Krajewska 2002), przechodząc do zabaw graficznych na dużych formatach, z wykorzystaniem naturalnych surowców, np. piasku, błota, kaszy lub masy solnej.

Usprawnianie dużej motoryki

Zestawienia przedstawiające umiejętności ruchowe z prawidłami kształtowania się mowy dziecka potwierdzają współzależność, której nie można bagatelizować (Lenneberg 1980). Aktywność ruchowa poparta słowem wyrabia nowe umiejętności niezbędne dla globalnego rozwoju dziecka (Franczyk, Krajewska 2002). Zabawy gimnastyczne wyrabiają płynność i zręczność ruchów, ćwiczą zmysł równowagi, wdrażają do zaradności i odwagi (Trawińska 1988).

Zabawy paluszkowe

Przykładem kulturowym dawniej w Polsce, a zwłaszcza na wsi, były zabawy paluszkowe (Zaleski 1992, Minczakiewicz 1998). Obecnie zwyczaj ten traktowany jest jak anachronizm. Zabawy warto wykorzystywać ze względu na możliwość rozwijania podstawowego słownictwa dziecka, jak i zapoznanie z różnymi fragmentami ciała malucha. Stanowią one więc prosty sposób na nawiązanie kontaktu z małymi dziećmi, które jeszcze nie mówią (Minczakiewicz 1998).

Obrazowanie wierszy gestami

Łączenie tekstów rymowanych ze wskazywaniem odpowiednich przedmiotów, równocześnie bawi i uczy dzieci. Wielokrotne powtarzanie tekstów pozwala poznawać nowe słowa i ćwiczy pamięć. Nazywanie i wskazywanie, np. poszczególnych części ciała orientuje dziecko w schemacie własnego ciała (Minczakiewicz 1998).

Rysowane wierszyki

Rysowane wierszyki (Szumanówna 1991) są połączeniem słowa i odpowiednio dostosowanej formy graficznej. Kreślenie symboli desygnatów z równoczesną recytacją prostych tekstów rymowanych zmusza dziecko do śledzenia ruchu i słuchania tekstu. Wielokrotność powtórzeń sprzyja wymawianiu przez dziecko początkowo ostatnich sylab w wersach, następnie wybranych wyrazów i w końcu recytacji całego tekstu.

Wylizanki

Przyjemność aktywnej zabawy połączonej z rytmiczną recytacją stanowią wylizanki. Ćwiczą one umiejętność wybrzmiewania trudnych zbitek wyrazowych, zaznajamiają z nowymi wyrazami. Zabawy z wylizankami utrwalają elementy prozodyczne wypowiedzi niezmiernie istotne w mówieniu (Minczakiewicz 1997). Matematyczne wylizanki (Gruszczak-Kolczyńska, Zielińska 2000) dodatkowo zapoznają dziecko z cyframi i liczeniem.